

SUOMI MAAILMAN KIELTEN JOUKOSSA ELI MIKÄ SUOMEN RAKENTEESSA ONKAAN ERITYISTÄ?

Matti Miestamo

Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos

<matti.miestamo@ling.helsinki.fi>

Suomi on omituinen ja vaikea kieli – näin ajattelevat monet suomalaiset ja myös monet kieleemme kanssa kosketuksissa olevat ulkomaalaiset. Suomi kuuluu eri kielikuntaan kuin naapurikielien länessä ja idässä tai suuret valtakielet kauempana Euroopassa ja eroaa siksi monessa suhteessa näistä parhaiten tuntemistamme vieraista kielistä. Eroavaisuudet tulkitaan helposti omituisuuksiksi, ja suomessa näitä kummallisuuksia riittää – on suuri määrä sijoja ja taivutusta, on taipuva kieltöverbi ja vokaalisointu vaan ei artikkeleita! Onko näkökulmamme oikea? Onko suomi sukukielineen todellakin erilainen maailman kielten joukossa. Maailmassa puhutaan arvioiden mukaan jopa 7000 kieltä, jotka jakautuvat kymmeneen tai satoihin eri kielikuntiin (ks. esim. Gordon (toim.) 2005), mutta yleiset käsitykset suomen suhteesta muihin maailman kieliin perustuvat lähinnä siihen, mitä tiedetään lähimmistä ja maailmanlaajuisesti tunnetuimmista kielistä. Euroopan indoeurooppalaiset kielet eivät missään tapauksessa edusta kattavasti ihmiskielten mahdollisia piirteitä, eikä vertailu suppeaan tuttujen kielten joukkoon anna oikeaa kuvaa suomen rakenteellisten ominaisuuksien sijoittumisesta maailman kielikartalle. Jos haluamme tietää, mitkä suomen kielen ominaisuuksista ovat tavallisia ja mitkä harvinaisempia, vertailuun on otettava laajempi näkökulma. Tässä apuun tulee kielitypologinen tutkimustieto.

Kielitypologiaa voidaan luonnehtia maailmanlaajuisesti vertailevaksi kielitieteeksi. Se on yleisen kielitieteen ala, joka pyrkii selvittämään maailman kielten rakennetta ja ominaisuuksia – niiden erilaisuutta ja samankaltaisuutta – käyttäen aineistonaan eri puolilla maailmaa puhuttuja kieliä. Typologiset tutkimukset perustuvat laajoihin, kymmeneen tai satoja kieliä käsittäviin otoksiin, jotka pyrkivät mahdollisimman kattavasti edustamaan maailman eri kielikuntia ja maantieteellisiä alueita. Lähteinään kielitypologit käyttävät pääasiassa yksittäiskielistä tehtyjä tutkimuksia. Kieltenvälisten havaintojen pohjalta he tekevät erilaisia luokitteluja, tarkastelevat kielenpiirteiden yleisyyttä, maantieteellistä jakaumaa sekä mahdollisia korrelaatioita eri kielenpiirteiden välillä (mitkä kielenpiirteet esiintyvät yhdessä tai sulkevat toisensa pois) ja etsivät selityksiä kieltenvälisille löydöilleen. Pyrkinessään kaikkia kieliä koskeviin yleistyksiin yleinen kielitiede – ja erityisesti kielitypologia – on tärkeä osa sitä monimutkaista palapeliä, jota tieteen tekijät kokoavat ymmärtääkseen ihmismieltä ja ihmisen toimintaa.

Artikkelini ei ole kattava esitys siitä, miten suomen kielen rakenne eroaa maailman kielten rakenteesta tehdyistä typologisista yleistyksistä – tämän selvittäminen vaatisi laajan tutkimushankkeen. Tarkoitukseni on tarkastella joitakin suomen kielen erityispiirteitä – oletettuja tai todellisia – aidosti

maailmanlaajuisesta näkökulmasta. Ensiksi käsittelen piirteitä, joita on pidetty erityisinä lähinnä, koska ne puuttuvat tutuista indoeurooppalaisista kielistä, ja selvitän, kuinka harvinaisiksi tai yleisiksi ne laajemmassa typologisessa tarkastelussa osoittuvatkaan. Otan myös esimerkin typologisesti harvinaisemmasta suomen kielen piirteestä, jota ei ole pidetty erityisenä, koska se on yhteinen tuttujen indoeurooppalaisten kielten kanssa. Lopuksi käsittelen vielä erikseen suomen kielen otaksuttua vaikeutta, jota pohdin erityisesti kielten kompleksisuuden näkökulmasta.

Suomen kielen otaksuttuja erityispiirteitä

Tässä jaksossa käsittelen joitakin suomen kielen piirteitä, joita usein pidetään erikoisina, arvioiden niiden otaksuttua harvinaisuutta laajassa kielitypologisessa kontekstissa. Yritän mahdollisuuksien mukaan esittää numerotietoja eri ilmiöiden yleisyydestä, mutta kaikkien käsittelemieni ilmiöiden kohdalla tarkkoja arvioita ei ole saatavilla. Ensimmäisiä suomen puhujalle mieleen tulevia äidinkieltensä erityispiirteitä lienee runsas taivutus, johtaminen ja yhdyssanojen muodostaminen – morfeemit eli merkitystä kantavat elementit (päätteet, etuliitteet, sanavartalot) liittyvät toisiinsa usein hyvinkin pitkiksi sanoiksi. Kielen synteettisyydellä takoitetaan morfeemien määrää kielen sanoissa: mitä useammasta morfeemista sanat keskimäärin koostuvat, sitä synteettisempi kieli on, ja kieltä, jonka sanoissa on vähän morfeemeja, kutsutaan analyyttiseksi. Joissakin kielissä ei ole juuri lainkaan johtamista, taivutusta tai sanojen yhdistämistä, vaan kukin morfeemi muodostaa yksinään kokonaisen sanan. Tällaisia hyvin analyyttisiä kieliä ovat mm. mandariinikiina ja varsinkin vietnam, jossa johtamista ja taivutusta ei ole lainkaan; vietnamissakin kuitenkin esiintyy yhdyssanoja, joten se ei ole täysin analyyttinen. Synteettisyysasteikon toisessa ääripäässä ovat ns. polysynteettiset kielet kuten länsigrönlanti; näissä morfeemit – kieliopilliset päätteet ja etuliitteet sekä sanavartalot – liittyvät toisiinsa hyvin pitkiksi sanoiksi, jotka voivat vastata kokonaisia suomen kielen lauseita. Hyvin analyyttisiä kieliä esiintyy varsinkin Länsi-Afrikassa ja Kaakkois-Aasiassa, kun taas polysynteettisiä kieliä tavataan eniten Pohjois-Amerikassa ja Itä-Siperiassa. Suomi on huomattavasti synteettisempi kuin moni Euroopan indoeurooppalainen kieli, mutta maailmanlaajuisesti tarkasteltuna suomen kielen synteettisyys ei ole mitenkään poikkeuksellisen suurta.

Eri kielissä synteettisyys voi olla eri prosessien tulosta: yhdessä kielessä on runsaasti taivutusta, toisessa johtamista, kolmannessa muodostetaan runsaasti yhdyssanoja; jossakin kielessä taas käytetään runsaasti kaikkia näitä ilmaisukeinoja. Myös eri sanaluokkien kohdalla voi yhden kielen sisällä olla eroja. Esimerkiksi romaanisissa kielissä verbintaivutus on suhteellisen runsasta, kun taas nomineja ei taivuteta

juuri lainkaan. Eräs maailmanlaajuinen tutkimus (WALS, s. 94–97)¹ osoittaa, ettei verbintaivutus ole suomessa erityisen runsasta. Suomessa (finiittisessä) verbissä ilmaistaan taivutuksella kerrallaan enimmillään kolme kieliopillista merkitystä (pääluokka, tempus/modus, persoona), kun tutkituissa 145 kielessä niitä ilmaistaan tavallisimmin 4–8. Näin mitattuna verbin taivutusta on vähiten Euroopan ja eniten Amerikan kielissä.

Sijojen runsaus mainitaan usein suomen ja sen sukukielten erikoispiirteenä, mikä on ymmärrettävää, sillä tunnetuissa indoeurooppalaisissa kielissä on huomattavasti vähemmän sijoja kuin suomessa. Suomen 15:tä, viron 14:ä ja unkarin yli 20 sijaa vastaa esim. englannissa, ruotsissa ja ranskassa vain kaksi sijaa, jotka nekin esiintyvät vain pronomien taivutuksessa; saksassa sijoja on neljä ja venäjässä kuusi. Suomen sijojen määrä osoittautuu suureksi myös laajassa typologisessa tarkastelussa. Sijamuotoja on 10 tai enemmän vain noin 9 %:ssa maailman kielistä (WALS, s. 202–205), joten 15 sijan järjestelmä on jo melkoisen harvinainen. Näitä runsassijaisia kieliä on eniten Euraasiassa ja Australiassa. Eteläisen ja läntisen Afrikan ja Kaakkois-Aasian kielissä ei pääsääntöisesti ole lainkaan sijamuotoja.

Germaanisissa ja romaanisissa kielissä ilmaistaan prepositioilla monet niistä merkityksistä, joita suomi ilmaisee sijamuodoilla. Kaikkea ei suomikaan kuitekaan sijanmerkinnällä voi ilmaista, ja kielessämme on myös adpositioita: prepositioita (*ennen koulua*) ja postpositioita (*koulun jälkeen*). Postpositioita on kuitenkin paljon prepositioita enemmän, ja suomea voidaan pitää ensisijaisesti postpositiokielenä; myös tämä on nähty kieleemme erityispiirteenä. Preposition ja postposition välisessä erossa on itse asiassa yksinkertaisesti kyse substantiivin ja adposition keskinäisestä järjestyksestä, ja pre- ja postpositioiden esiintyminen kielessä on laajemmin kytköksissä kielen sanajärjestysominaisuuksiin. Kielissä, joissa lauseen perussanajärjestys on subjekti-verbi-objekti (SVO, *Kalle kaataa puun*), on tavallisimmin prepositioita, kun taas kielissä, joissa perussanajärjestys on subjekti-objekti-verbi (SOV, *Kalle puun kaataa*), on yleensä postpositioita. Tässä suhteessa suomi on siis poikkeuksellinen: huolimatta SVO-perussanajärjestyksestä, kielessä on etupäässä postpositioita. Poikkeuksellinen tilanne selittyy kielen historialla: suomessa on kaukaisessa menneisyydessä ollut SOV-perussanajärjestys, ja kun se on aikanaan muuttunut SVO-järjestykseksi, postpositiorakenteet ovat jääneet muistuttamaan aiemmasta sanajärjestystyyppistä. Uuden SVO-sanajärjestyksen mukaisesti kieleen on ilmestynyt myös jonkin verran prepositiorakenteita. Typologisen tiedon valossa on odotettavissa, että kielen muuttuessa prepositiot vähitellen yleistyvät postpositioiden kustannuksella. Maailman kielissä postpositiot ovat

¹ Tällä kirjainkoodilla viitataan *World Atlas of Language Structures* -teokseen (Haspelmath & alii, toim. 2005). Teos koostuu usean eri kirjoittajan kirjoittamista luvuista, mutta tilanpuutteen vuoksi en viittaa kuhunkin lukuun kirjoittajan nimellä erikseen. Huomattakoon myös, että teoksen eri lukujen antamat tiedot perustuvat jossain määrin erilaisiin ja erikokoisiin otoksiin maailman kielistä, eivätkä kaikki näistä otoksista välttämättä ole tiukimpien kriteerien mukaan genealogisesti (l. kielisukulaisuuden suhteen) ja maantieteellisesti tasapainotettuja.

jonkin verran prepositioita yleisempiä. Samoin SOV-perussanajärjestys on jonkin verran SVO-järjestystä yleisempi (muut mahdolliset järjestykset ovat huomattavasti harvinaisempia).

Tähän mennessä olen käsitellyt joitakin yleisiä muoto- ja lauseopillisia seikkoja. Siirryn nyt tarkastelemaan tiettyjen kieliopillisten merkitysten ilmaisutapoja. Suomen kieltosana on persoonamuodoissa taipuva verbi, mikä on ympäröiviin indoeurooppalaisiin kieliin nähden poikkeuksellista. Lauseen kieltolausta voidaan maailman kielissä ilmaista monin eri tavoin. Jos tarkastelemme vain itse kieltolausta merkittävää elementtiä, voimme todeta, että se on tavallisimmin joko partikkeli kuten ruotsissa tai affiksi (pääte tai etuliite) kuten turkissa; kiellon ilmaiseminen verbillä on huomattavasti harvinaisempaa. Kun kieltolausta tarkastellaan kokonaisvaltaisemmin, voidaan todeta, että joissakin kielissä kieltolauseen rakenne ei eroa vastaavasta myöntölauseesta muuten, kuin että siihen on lisätty kiellonmerkitseminen (partikkeli tai affiksi), kun taas joissakin kielissä myöntö- ja kieltolauseiden välillä on muunkinlaisia rakenteellisia eroja. Olen tutkimuksissani kutsunut edellistä tyyppiä symmetriseksi kielloksi ja jälkimmäistä asymmetriseksi (ks. esim. Miestamo 2004; WALS, s. 458–465). Myöntö- ja kieltolauseiden välillä voi olla monenlaista asymmetriaa, esimerkiksi aikamuodon ja moduksen merkintä voi olla täysin erilaista myöntö- ja kieltolauseissa. Suomessa kieltolausta on asymmetrinen, sillä kieltolauseen rakenne eroaa myöntölauseen rakenteesta muutenkin kuin vain kiellonmerkitsemisen suhteen – lauseen pääverbi menettää persoonataivutuksen kieltoverbille, josta tulee lauseen finiittiverbi (*juoksen* vs. *en juokse*). Symmetrinen kieltolausta on asymmetristä yleisempää: edellistä esiintyy 83 %:ssa ja jälkimmäistä 60 %:ssa maailman kielistä.² Kieltoverbirakenteetkaan eivät missään tapauksessa rajoitu vain uralilaiseen kielikuntaan. Olen löytänyt niitä tutkimuksessani 9 %:sta maailman kieliä, pohjoisen Euraasian lisäksi eniten Pohjois-Amerikasta. Kieltoverbirakenteita muistuttavat rakenteet, joissa niin ikään lisätään apuverbi ja leksikaalinen verbi menettää finiittistä taivutustaan, mutta lisättävä verbi ei itse ole kiellonmerkitseminen; tällainen rakenne on tavallisimmin tyyppiä (*juoksen* vs. *olen ei-juokseva*, esimerkiksi Brasiliassa puhuttavassa apalaissa). Yhdessä kieltoverbirakenteiden kanssa näiden rakenteiden voi katsoa muodostavan oman asymmetrisen kiellon alatyypinsä, jota tavataan noin 25 %:ssa maailman kielistä.

Monissa suomen naapurikielissä on sekä määräinen että epämääräinen artikkeli, ja artikkelin puutteeseen viitataan usein suomen erityispiirteitä lueteltaessa. Kieltenväliset laskelmat osoittavat, että epämääräinen artikkeli on vajaassa puolessa maailman kielistä ja definiittinen n. 60 %:ssa. Suomen kaltaisia kieliä, joista puuttuu sekä epämääräinen että määräinen artikkeli, on yli kolmannes maailman kielistä (WALS, s. 154–161). Huomatakoon kuitenkin, että suomen *se* on kehittymässä määräiseksi artikkeliksi, ja on esitetty, että puhekielessä sitä voitaisiin jo pitää sellaisena (ks. Laury 1996).

² Yhteenlaskettuina nämä prosenttiluvut ovat selvästi yli sadan. Tämä selittyy sillä, että yhdessä ja samassa kielessä voi olla sekä symmetristä että asymmetristä kieltolausta.

Toinen tutuissa indoeurooppalaisissa kielissä esiintyvä suomesta ja muista uralilaisista kielistä puuttuva piirre on suku. Indoeurooppalaisissa kielissä on vanhastaan ollut kolme sukua, maskuliini, feminiini ja neutri, ja suurimmassa osassa Euroopan kieliä näistä on edelleen jäljellä joko kaikki kolme tai ainakin kaksi. Suku määräytyy ensisijaisesti tarkoitteen sukupuolen perusteella – miestä tarkoittavat sanat ovat maskuliineja, naista tarkoittavat feminiinejä ja elottomat neutreja. Monien sanojen kohdalla tämä semanttinen luokitteluperusta ei kuitenkaan toimi ja suvun määräytyminen on enemmän tai vähemmän mielivaltaista – esimerkiksi saksassa aurinko on feminiinisukuinen kun taas ranskassa se on maskuliini. Laajemmin katsottuna sukujärjestelmät ovat vain yksi tapa, jolla maailman kielet voivat luokitella nomineja. Luokittelu on hyvin erilainen esimerkiksi swahilissa, jossa nominiluokkia on kymmenen; yksi luokka koostuu pääsääntöisesti henkilöä merkitsevistä sanoista, toinen puiden ja kasvien nimistä, ja kolmanteen kuuluvat monet esineitä merkitsevät sanat. Nominien kieliopillista luokittelua esiintyy vain hieman alle puolessa maailman kielistä (WALS, s. 126–129), joten suomen tilanne ei ole mitenkään poikkeuksellinen.

Suomessa predikatiivista omistusta ilmaistaan intransitiivirakenteella, jossa omistaja on adessiivisijainen ja omistettava on olla-verbin subjekti (*Minulla on koira*). Samantyyppinen rakenne on myös venäjässä, mutta muissa suomalaisille tutuissa indoeurooppalaisissa kielissä käytetään transitiivirakennetta, jossa omistaja on subjekti ja omistettava omistusta ilmaisevan verbin objekti (*I have a dog*). Huolimatta yleisyydestään Euroopassa transitiivinen omistusrakenne on maailmanlaajuisesti huomattavasti intransitiivista harvinaisempi – se esiintyy vain noin neljänneksessä maailman kielistä, Euroopan lisäksi lähinnä Afrikassa ja Amerikassa. Intransitiivisia omistusrakenteita on useampaa tyyppiä, ja suomen rakenne, jossa omistaja on paikkaa ilmaisevassa muodossa (adessiivi on paikallissija), on yksi näistä tyypeistä; yhteistä niille on, että lauseen verbi ilmaisee (jossakin) olemista. Toinen omistuksen ilmaisuun liittyvä suomen erikoisuudeksi usein mainittu piirre on omistusliitteen eli possessiivisuffiksin käyttö (*koirani*). Omistusliitteitä ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta (mm. bretoni) esiinny indoeurooppalaisissa kielissä, mutta maailmanlaajuisesti ne ovat hyvin yleisiä (WALS, s. 234–237); harvinaisempi on sen sijaan se suomen kielen piirre, että omistusta voidaan nominilausekkeissa ilmaista yhtä aikaa sekä genetiivisijalla että omistusliitteellä (*minun koirani*).

Tarkastelen lopuksi vielä joitakin kieleemme äännejärjestelmän ominaisuuksia. Suomen äännejärjestelmän erityispiirteenä pidetään usein vokaalien runsautta ja konsonanttien vähyyttä. Jos laskemme vain kotoperäiset äänneet, suomessa on 13 konsonanttia. Vokaaleja on kahdeksan. Konsonanttien määrässä suomi eroaakin selvästi ympäröivistä germaanisista ja slaavilaisista kielistä, ja myös maailmanlaajuisessa tarkastelussa suomen konsonanttien määrä osoittautuu pienehköksi. Maailman kielten äännejärjestelmissä on keskimäärin 21–23 konsonanttia. Tunnetuista kielistä pienin konsonantti-inventaari on Papua Uudessa-Guineassa puhutussa rotokasissa (6 konsonanttia) ja suurin Botswanassa

puhutus *!xóõssa* (122 konsonattia, joista suuri osa on ns. naksausäänteitä).³ Pieniä, alle 14 konsonantin järjestelmiä on noin 16 prosentissa maailman kielistä, ja näistä suurin osa on Uuden-Guinean, Oseanian ja Etelä-Amerikan alueella (WALS, s. 10–13). Vokaalien määrässä suomi ei juurikaan eroa ympäröivistä kielistä, mutta vokaalien määrä on hieman suurempi kuin maailman kielissä keskimäärin – keskiarvo on 5–6 vokaalia, ja yli seitsemän vokaalin inventaareja on noin kolmanneksessa maailman kielistä (WALS, s. 14–17). Maailmanlaajuisesti epätavallisimmat äänteet suomen äännejärjestelmässä ovat pyöreät etuvokaalit (*y* ja *ö*), joita esiintyy lähinnä vain Euroopan ja Pohjoisen Aasian kielissä; vain 4 %:ssa maailman kielistä on sekä *y* että *ö* (WALS, s. 50–53). Suomen äännejärjestelmässä ei ole maailmanlaajuisesti harvinaisia konsonantteja, eikä siitä puutu yhtään tavallisimmista konsonanteista. Mitä konsonanttien ja vokaalien käyttöön sanoissa tulee, suomessa usein sanotaan käytettävän runsaasti vokaaleja suhteessa konsonantteihin, ja Euroopan kielten joukossa suomi sijoittuukin tässä kärkipäähän; laajempaa typologista tietoa tästä ei kuitenkaan valitettavasti ole saatavilla.

Suomen erikoispiirteinä mainitaan usein myös äänteiden keston merkitystä erotteleva tehtävä. Pituusero vokaaleissa ei ole mitenkään harvinaista maailman kielissä, erään tutkimuksen mukaan (Crothers 1978: 123) 45 %:ssa kielistä on ero lyhyiden ja pitkien vokaalien välillä. Konsonanteissa pituusero on maailmanlaajuisesti tarkasteltuna harvinaisempi, vaikka se esiintyykin muutamissa tunnetuissa kielissä kuten italiassa ja (klassisessa) arabiassa (ks. Maddieson 1984).

Vokaalisointu tulee usein esille suomen ja muiden uralilaisten kielten erityispiirteinä. Numerotietoa vokaalisoinnun yleisyydestä maailman kielissä ei ole saatavilla, mutta se ei missään tapauksessa ole vain suomeen ja sukukieliin rajoittuva ilmiö. Sitä tavataan yleisesti monista Euraasian kielistä kuten turkista ja monista turkkilaiskielistä, se on hyvin yleistä Afrikan kielten joukossa, ja monia tapauksia tunnetaan myös Pohjois-Amerikasta. Vokaalisointua on monta eri tyyppiä. Suomessa harmonia on etu- ja takavokaalien välillä, jolloin pääsääntönä on, että neutraaleja *i*:tä ja *e*:tä lukuun ottamatta yhdessä sanassa voi samanaikaisesti esiintyä vain joko etuvokaaleja (*y*, *ö*, *ä*) tai takavokaaleja (*u*, *o*, *a*). Vokaalisointu voi määrittyä myös esimerkiksi vokaalien suppeuden ja avoimuuden tai huulten pyöreiden mukaan; jälkimmäisessä tapauksessa samassa sanassa voisi esiintyä vain joko pyöreitä (esim. *y*, *ö*, *o*, *u*) tai laveita (esim. *i*, *e*, *ä*, *a*) vokaaleja.

Eurooppalaisia erikoisuuksia

Edellisessä jaksossa käsittelin joitakin suomen kielen ominaisuuksia, joita usein pidetään kieleemme erityispiirteinä. Osoittautui, että tuttuihin indoeurooppalaisiin kieliin tehtävät vertailut voivat johtaa harhaan, ja harvinaiselta tuntuva piirre onkin maailmanlaajuisessa tarkastelussa varsin yleinen. Vertailu

³ Huutomerkki kielen nimessä on suunnilleen suomen *d*:n paikalla ääntyvä naksausääne.

indoeurooppalaisiin kieliin voi johtaa harhaan myös päinvastaisessa mielessä – jokin tavalliselta tuntuva suomen kielen piirre voikin osoittautua laajemmassa typologisessa tarkastelussa harvinaiseksi. Näin on esimerkiksi suomen komparatiivirakenteen kohdalla. Nykysuomen tavallisimmassa komparatiivirakenteessa vertailun kohdetta merkitään partikkelilla *kuin* (esim. *Kalle on pidempi kuin Ville*). Joitakin yksittäisiä esimerkkejä lukuunottamatta tällaisia partikkelikomparatiiveja esiintyy lähinnä vain Euroopan kielissä. Tämä vertailurakennetyyppi on siis typologisesti harvinainen ja selvästi Eurooppaan rajoittuva alueellinen piirre. Suomessa on myös toinen komparatiivirakenne, jossa vertailukohtaa ilmaistaan partitiivisijalla (*Leena on Liisaa pidempi*). Komparatiivirakenteiden typologisessa luokittelussa (Stassen 1985, WALSH, s. 492–495) se kuuluu ns. lokationaalisiin komparatiiveihin, joiden määrittelevänä piirteenä on vertailukohdan lokationaalinen ilmaisu – suomen partitiivihan on alun perin ollut liikettä jostakin pois päin ilmaiseva paikallissija; tämä vanha merkitys näkyy vieläkin kivettyneenä joissakin adverbeissa kuten *takaa*. Lokationaaliset komparatiivirakenteet ovat typologisesti huomattavasti partikkelikomparatiiveja yleisempiä. Myös yllä mainittu pyöreiden etuvokaalien esiintyminen kelpaa esimerkiksi piirteestä, joka näyttää eurooppalaisittain tarkasteltuna huomattavasti tavallisemmalta, kuin se maailman kielissä onkaan.

Suomen kielen vaikeudesta

Suomea pidetään vaikeana kielenä. Tavallisimmin kielen vaikeudesta puhutaan nimenomaan vieraan kielen oppijan näkökulmasta. Tällöin on selvää, että vaikeimmalta voi tuntua se, mikä eniten eroaa oppijan äidinkielestä tai muista tämän ennestään tuntemista kielistä. Edellä olemme nähneet, kuinka suomi monessa kohdassa eroaa indoeurooppalaisista kielistä, ja kun viime aikoihin asti suurin osa suomea vieraana kielenä opettelevista ihmisistä on ollut äidinkieleltään indoeurooppalaisten kielten puhujia, on varsin ymmärrettävää, että kielemme on saanut hurjan maineensa mahdottomana kielenä oppia. Pitäisikö tästä sitten vetää se johtopäätös, että kaikki kielet ovat yhtä helppoja tai vaikeita, ja ongelmat syntyvät vain eroista oppijan äidinkieleen?

Kysymykseen vaikeudesta liittyy läheisesti kysymys kielten kompleksisuudesta. Kompleksisuutta voidaan lähestyä monesta näkökulmasta, joista yksi on juuri kielen vaikeus. Tämän näkökulman mukaan siis se, mikä on vaikeaa, nähdään kompleksisuutena. Kielitieteessä on yleisesti vallalla käsitys, että kaikki kielet ovat kokonaisuuksina yhtä monimutkaisia, ja jos kieli on jollakin osa-alueella, esimerkiksi taivutusjärjestelmältään, monimutkainen, se on vastaavasti yksinkertaisempi jollakin toisella kieliopin osa-alueella, esimerkiksi lauseopissa. Ei kuitenkaan ole mitään pakottavaa syytä, miksi näin pitäisi olla, ja viime aikoina monet kielitieteilijät ovatkin alkaneet kyseenalaistaa näkemystä. Lopullista vastausta kysymykseen on nykytieteen valossa mahdotonta antaa, mutta on hyvä todeta, että ainakaan periaatteessa erot kielten kompleksisuudessa ja vaikeudessa eivät ole poissuljettuja. Ja on selvää, että ainakin eri osa-

alueiden välillä kielet voivat erota toisistaan paljonkin monimutkaisuudessa ja oppimisen vaikeudessa riippumatta oppijoiden äidinkielestä. Esimerkiksi runsaasti epäsäännöllisiä muotoja tai äännevaihteluja sisältävä taivutusjärjestelmä on oppijan äidinkielestä riippumatta vaikeampi oppia kuin hyvin säännöllinen järjestelmä (taivutus sinänsä ei ole oppijalle ongelma, eikä täysin säännöllinen taivutus ole sen vaikeampaa kuin vastaavien merkitysten ilmaisu prepositioilla). Samoin esimerkiksi sukujärjestelmä, jossa sanojen sukuja ei voi päätellä merkityksen perusteella, tuottaa kelle tahansa oppijalle vaikeuksia. Saksan tai ranskan oppija voi siis kadehtia suomen oppijaa, kun sanojen sukuja ei tarvitse opetella. Suomen oppijan voi taas olla englannin tai kiinan oppijaa hankalampaa päästä alkuun, kun jo yksinkertaisten peruslauseiden muodostamisessa tarvitsee erikseen kiinnittää huomiota jokaisen sanan taivutuksen hienouksiin. Se onko tie kielen perusteelliseen hallintaan yhtään vähemmän kivikkoinen englannin kuin suomen oppijalla, jääköön avoimeksi kysymykseksi.

Lopuksi

Olen tässä artikkelissa tarkastellut joitakin suomen kielen väitetyjä omituisuuksia peilaten niitä kaikki maailman kielet huomioon ottavista kielitypologisista tutkimuksista saatuun tietoon. Kuten on käynyt ilmi, monet näistä väitetyistä omituisuuksista ovat erikoisia vain suhteessa tuttuihin indoeurooppalaisiin kieliin, mutta osoittautuvatkin laajemmassa tarkastelussa varsin tavallisiksi. Kielitypologit ovat jo jonkin aikaa kiinnittäneet huomiota siihen, että usein tunnetuimpien eurooppalaisten kielten tavat ilmaista jotakin tiettyä merkitystä, kuten vertailukohtaa komparatiivirakenteissa, ovat maailmanlaajuisesti harvinaisia. Kesällä 2005 kansainvälisessä typologiakonferenssissa pitämässään esitelmässä hollantilainen kielitieteilijä Michael Cysouw vertasi *World Atlas of Language Structures* -teoksen (Haspelmath & alii, toim. 2005) aineiston pohjalta eri maantieteellisiä alueita sen suhteen, millä alueella esiintyy eniten maailmanlaajuisesti harvinaisia kielenpiirteitä, ja osoittautui, että tuo alue on nimenomaan Länsi-Eurooppa. Eurosentrisestä näkökulmasta sanomme eksoottisiksi kaukaisia kieliä, jotka eroavat englannista, ranskasta ja saksasta, mutta laajemman tiedon valossa eksotiikka on usein lähempänä kuin kuvittelemmekaan.

Lähteet

- Crothers, John. 1978. Typology and Universals of Vowel Systems. Teoksessa Joseph Greenberg, toim., *Universals of Human Language, 2. Phonology*. Stanford: Stanford University Press, 93–152.
- Gordon, Raymond G. Jr. 2005. *Ethnologue: Languages of the World, Fifteenth Edition*. Dallas: SIL.
[verkkoersio luettavissa osoitteessa <<http://www.ethnologue.com/home.asp>>]

- Haspelmath, Martin, Matthew Dryer, David Gil ja Bernard Comrie, toim. 2005. *World Atlas of Language Structures*, Oxford: Oxford University Press.
- Laury, Ritva. 1996. Sen kategoriasta – onko suomessa jo artikkeli? *Virittäjä* 100/2:162–181.
- Maddieson, Ian. 1984. *Patterns of Sounds*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miestamo, Matti. 2004. Suomen kieltoverbikonstruktio typologisessa valossa. *Virittäjä* 108/3:364–388.
- Stassen, Leon. 1985. *Comparison and Universal Grammar*. Oxford: Blackwell.